

HISTORIE VAN DE KERKEN VAN HIEN EN DODEWAARD

INHOUDSOPGAVE

1 Vestigingsgeschiedenis

- 1.1 Het natuurlijk landschap en de mens
- 1.2 De ontwikkeling van de dorpskernen
- 1.3 De kerken
 - 1.3.1 Dodewaardse kerk
 - 1.3.2 Hiense kerk

2 Maatschappelijk leven

- 2.1 Demografie
- 2.2 Bestuur
- 2.3 Religie
 - 2.3.1 Kerspel en parochie Dodewaard
 - 2.3.2 Reformatie en protestantisme
 - 2.3.3 De kerk als ontmoetings- en toevluchtsoord

3 De kerkgebouwen

- 3.1 Dodewaardse kerk
 - 3.1.1 Toren
 - 3.1.2 Schip
 - 3.1.3 Kerkinterieur
 - 3.1.4 Pastorie
 - 3.1.5 Buitenruimte
- 3.2 Hiense kerk
 - 3.2.1 Toren
 - 3.2.2 Schip
 - 3.2.3 Kerkinterieur
 - 3.2.4 Begraafplaats

Bronnen

1. Vestigingsgeschiedenis

1.1 Het natuurlijk landschap en de mens

De natuurlijke factoren, zoals de bodem, het water en het klimaat bepalen in hoofdzaak hoe de mens zijn leefomgeving vormgeeft. Door variatie in deze factoren krijgen landschappen en dus ook steden en dorpen een eigen, specifieke vorm. Een vorm die door voortschrijdende ontwikkelingen ook continu onderhevig is aan verandering.

Het landschap van de Betuwe is grotendeels bepaald door het gedrag van de rivieren Rijn en Waal. De rivieren die behalve water en soms ijs ook veel zand en slib transporteerden, zetten dit materiaal vaak aan hun oevers af. Het grovere zandige materiaal werd in het nog relatief snel stromende water dicht bij de bedding afgezet, de lichtere kleideeltjes bezonken pas op grotere afstand waar de stroomsnelheden sterk afnamen. Hierdoor ontstonden de lichte zavelgronden dicht langs de rivieren; waar zich oeverwallen vormden. Daarachter, verder van de rivier af, ontstonden de lage, vaak natte komgronden. Het is dan ook logisch dat de mens zich vooral op de hoge droge oeverwallen vestigde; juist hier, relatief veilig voor het periodieke hoogwater ontstonden de dorpen. De lagergelegen kommen bleven lang onbewoonbaar. Het waren ontoegankelijke moerasgebieden, die telkens bij hoge rivierstanden werden overstroomd.

Rond het jaar 1000 begonnen de bewoners van het rivierengebied met de aanleg van dijken. Aanvankelijk door de eigen nederzetting te beschermen met een dwarsdijk, ook wel zijkade of zijdwende genaamd, die het aanstormende water moest afleiden naar de komgronden achter het dorp. Dat de benedenstrooms gelegen dorpen daarbij een extra waterlast te verduren kregen was van minder belang. Pas rond 1300 werd de bescherming tegen het hoge water beter georganiseerd en collectief opgepakt. Daarbij koos men de reeks oeverwallen langs de rivier als basis voor een aaneengesloten dijk parallel aan de rivier. Zo ontstond uiteindelijk een gesloten dijkkring rond de Betuwe. Dat wilde echter niet zeggen dat het gebied daarmee ook hoogwaterveilig was. In vergelijking met de huidige dijken ging het aanvankelijk slechts om lage kades, die door de eeuwen heen telkens moesten worden hersteld, verhoogd, of omgeleid rond een kolk, als er weer eens een doorbraak had plaatsgevonden.

Het landschapsvormende proces werd niet alleen bepaald door het afzetten van bodemdeeltjes, maar de rivier veroorzaakte ook plaatselijk bodemerosie. Door het onafgebroken schuren van de stroomdraad werden de buitenbochten van de rivier steeds verder verlegd, terwijl de binnenbochten juist verzandden. Zo konden enorm heftige slingers (meanders) in de rivierloop ontstaan, die elkaar soms zo dicht naderden dat een spontane doorbraak volgde. Hierna bleven de lusvormige restbeddingen als dode rivierarm of strang achter. Daarbij kwam het voor, dat bij deze riviervleggingen boerenhoeven, of zelfs (delen van) nederzettingen werden weggevaagd. Ook brak de rivier met regelmaat door de vaak zwakke dijken, waardoor diepe wielen, waaien, oftewel doorbraakkolken ontstonden. Met veel moeite legde de mens dan weer een nieuwe dijk, noodgedwongen om zo'n kolk heen, waardoor de dijken door de eeuwen heen steeds meer bochten gingen vertonen. Een gelukkige bijkomstigheid van deze dijkdoorbraken was dat het diep uitgespoelde, zandige materiaal uit de kolken, in brede waaiers over het achterliggende land werden gedeponeerd. Het zand maakte de zware kleigronden lichter bewerkbaar, beter doorlatend en dus ook droger.

In de periode tussen de eerste aanzetten tot dijkbouw, de dwars- en zijkaden, ergens rond het jaar 1000 en het sluiten van de Betuwse dijkkring rond 1300, moet de toren van de Dodewaardse kerk zijn gebouwd. Aan de hand van nauwkeurig onderzoek is de datering van de vroegste bouwfragmenten bepaald op plus-min het jaar 1050. Daarmee kan worden geconcludeerd dat de Dodewaardse kerk dus al van voor de dijkbouw dateert. In die tijd moet dus ook al sprake zijn geweest van een nederzetting, die uiteindelijk zou uitgroeien tot het huidige Dodewaard. De eerste vermelding van deze

nederzetting is te vinden in een acte van 1188, waarin de parochie Dodewaard voor het eerst wordt genoemd, als behorend tot de goederen van de Graaf van Dalen (Gerard IV van Gelre). In die tijd moet het landschap rond Dodewaard er volstrekt anders hebben uitgezien dan tegenwoordig. Zo liep de Waal toen bijvoorbeeld veel dichters langs het dorp; iets dat 'onze' Strang, als historische restbedding, nog altijd bevestigt. Rond het midden van de negentiende eeuw liep de Waal ter hoogte van de Dodewaardse kerk inderdaad nog altijd vlak langs de dijk. Bijgaande kaart toont de situatie rond 1850.

Situatie rond 1850 Dodewaard aan de Waal

Door tal van rivierkundige werken die de bevaarbaarheid van de Waal moesten verbeteren (normalisaties) is het zomerbed van de rivier rechtgetrokken en is er door de aanleg van kribben vervolgens een bruikbare vaargeul vastgelegd. Sindsdien ligt de Dodewaardse kerk niet meer aan de Waal en vormen de talrijke restgeulen, zoals de Strang, de stille getuigen van een 'ongetemde' laaglandrivier in zijn natuurlijke vorm. Ook behoren de periodiek overspoelde zandplaten, die ooit als eilanden in de rivier lagen, vanaf dat moment tot het verleden.

Omstreeks 1850 lag de Dodewaardse kerk nog aan de oever van de Waal

Dat schippers in die dagen de grillen van de rivier serieus moesten nemen blijkt ook uit het feit dat de torens van de Hiense en Dodewaardse kerk ook werden gebruikt om passerende schepen te waarschuwen "bij ijsgang en hoog opwater". Vanaf de torens werden dan noodseinen gegeven, zoals bij de Hiense toren door Jan Schuiling, die daar per keer f 0,50 mee verdiende. En voor de Dodewaardse toren bijvoorbeeld werd in Tiel "een heele Grote Nieuwe Vierkanten Dubbelt blekken Seyn lantaarn a f 9,50" aangeschaft.

Zo moet de Waal er in de 19^e eeuw, voor de normalisering hebben uitgezien

1.2 De ontwikkeling van de dorpskernen

De oeverwallen en later de hierop aangelegde dijken, vormden van oudsher de veiligste plekken voor bewoning. Vanzelfsprekend ontstaan hier ook de belangrijkste routes, waarlangs zich de vroegste bewoners vestigden. Zo ontstaat hier een lintvormige bebouwing van woninkjes, soms in afzondering, maar vaak ook in een rijtje. Waar de bevolkingsdichtheid wat groter werd, ontstaan dan ook groepjes woningen. Hiervoor is dan vaak wel een bijzondere aanleiding, zoals bijvoorbeeld een splitsing in het routestelsel. Dit waren dan plekken waar mensen elkaar van nature ontmoetten, waar (ruil)handel kon worden bedreven en die bijvoorbeeld een logische vestigingsplaats vormden voor een herberg. Dodewaard ontwikkelt zich vanuit een miniem bebouwingslintje aan de Waalbandijk tot een kleine kern rond de driehoek Waalbandijk, Pluimenburg, Dalwagen. Het dorp Hien vindt aanvankelijk zijn oorsprong in het groepje woningen rond de Hiense kerk. Van hieruit groeit de bebouwing van Hien en Dodewaard naar elkaar toe, tot het bebouwingslint zich globaal uitstrekt tussen de Hiense en de Dodewaardse kerk.

Even voorbij het punt waar Dalwagen en Pluimenburg op elkaar aansluiten, wordt in Dodewaard op een kleine belt een windmolen gebouwd. Vrijwel alle, in maatschappelijk opzicht belangrijke functies liggen dan nog steeds langs de dijk, zoals de beide kerken, de scholen en de herberg De Engel. Om het door de dijk sijpelende kwelwater vanuit het dorpskerntje af te voeren wordt in noordelijke richting een sloot gegraven. Deze sloot, de Dalvaart lost het overtollige kwelwater in het moeilijk begaanbare en moerassige komgebied, waar een gegraven wetering het water in westelijke richting

Situatie rond 1875; dorpskernen in eerste aanleg

afvoert. Later zal deze wetering, in feite een dubbele wetering (Rijnwetering en Waalwetering) gescheiden door de Weteringwal, de naam Linge krijgen en uitstromen in het gelijknamige riviertje dat zich bij Tiel afsplitst van de Waal.

Langs de Dalvaart ontstaat uiteindelijk ook een begaanbare route naar de “overkant”, naar de dorpen op de oeverwallen langs de Rijn. Vanuit de vroege nederzettingenvorm Hien-Dodewaard ontwikkelt zich langs deze route, die de Dalwagen wordt genoemd een bebouwingslint. Omdat de Dalwagen de verbinding met Opheusden vormde, en veel later ook een aansluiting op de snelweg A15 kreeg, vormde deze weg een tijdlang de ruggengraat van het dorp. Aan weerszijden van deze hoofdstraat verrezen na de Tweede Wereldoorlog verschillende woonwijken.

Overigens was het graven van de Dalvaart hoogstwaarschijnlijk een gezamenlijk initiatief van de dorpsgemeenschappen van Hien en Dodewaard. Een goede waterafvoer voorzag immers in een gezamenlijke behoefte van beide gemeenschappen. Nog lang heeft de Dalvaart inderdaad de grens gevormd tussen beide bestuurlijke eenheden.

Vanuit Hien verloopt een vergelijkbare ontwikkeling. Ook hier ontwikkelt zich een route vanaf de dijk naar de lagergelegen komgronden; de huidige Kerkstraat. Deze is ontstaan uit een aanvankelijk doodlopende weg, die de drassige percelen van het Hemmensche Veld ontsloot. Vanaf de Waaldijk gerekend heette de route achtereenvolgens Eschenpad, Ruytschestraat en tenslotte Zandpad. Pas toen er een brug over de Leijgraaf werd aangelegd, ontstond er een doorgaande verbinding naar Hemmen en kreeg deze de naam Hienschestraat. De komst van de spoorlijn en vooral de bouw van station Hemmen-Dodewaard gaf de Hienschestraat nog meer betekenis. De spoorlijn legde een voor die tijd hypermoderne verbinding met de rest van de wereld. De Hienschestraat won daarmee sterk aan betekenis, hetgeen leidde tot de bouw van een aantal aanzienlijke herenhuizen. Denk aan de door lommerrijke tuinen omzoomde huizen zoals Het Groene Woud, Den Esch, De Rossen Hof, Het Ruyt, Het Zand en de Boelenham. Daarmee drong de parkachtige allure van het landgoed Hemmen nu door tot aan de Hiense kerk.

Huis Het Ruyt

Huis Den Esch

1.3 De kerken

1.3.1 Dodewaardse kerk

Al vanaf het midden van de 11^e eeuw moet de toren van de Dodewaardse kerk het beeld op deze plek hebben bepaald. Of er toen al enige vorm van een nederzetting, of dorpsgemeenschap zal zijn geweest is onduidelijk, maar niet onwaarschijnlijk. In elk geval moet de toren er al gestaan hebben toen men aan de bouw van de dijken begon. Uit een beschrijving van de oorspronkelijke bouwstijl van het schip is af te leiden dat de bouw hiervan, óf gelijktijdig met die van de toren, óf niet veel later heeft plaatsgevonden. De oorspronkelijke romaanse stijlkenmerken verwijzen naar een bouwperiode rond de 11^e eeuw. In die tijd was in ieder geval ook al sprake van een 'parochie of kerspel Dodewaard'. Het kerspel beschikte over een kerspelkapel, of kerspelkerk, die vaak door de omwonende gelovigen werd bekostigd en onderhouden. Zij betaalden tevens voor het levensonderhoud van de daar dienstdoende geestelijke.

De Dodewaardse kerk heeft ook perioden van verval gekend en is in de jaren 1840-1842 vrijwel geheel vernieuwd. Van het schip konden de muren echter voor het grootste gedeelte intact worden gelaten en zijn toen aan de binnenzijde gepleisterd. Ook is in die periode het huidige koor gebouwd, op de plek overigens waar anderhalve eeuw eerder, in 1705 het oorspronkelijke koor was gesloopt. In de tussenliggende jaren heeft er een gebouwtje gestaan, dat onder meer als school heeft gefungeerd. Het dwarsschip, dat oorspronkelijk aan de zuidzijde langer was, is omstreeks 1920 ingekort. Dit was noodzakelijk vanwege een noodzakelijke dijkverhoging. De uitspringende zuidwand van het dwarsschip vormde bovendien een obstakel voor de wenselijke verbreding van de rijweg. Al in de 18^e eeuw werd namelijk geklaagd over de nauwe doorgang tussen kerk en rivier, waar blijkbaar geen twee voertuigen elkaar konden passeren.

Dodewaardse kerk nog met compleet zuider-transept

1.3.2 Hiense kerk

De Hiense kerk is vrijwel even oud als de Dodewaardse, want ook deze kerk vertoonde oorspronkelijk romaanse stijlkenmerken. Hoog in de zijgevel waren namelijk 4 kleine romaanse vensters aangebracht, waarvan bekend is dat ze in 1842 nog aanwezig waren. In het midden van deze

zuidgevel bevond zich de oorspronkelijke toegang. De gevelopbouw vertoonde veel overeenkomsten met de kerk in Echteld en is daarmee goed te dateren als 11^e eeuwse bouwwerk.

De toren van de Hiense kerk dateert uit de late 15^e eeuw en wijkt qua stijl nogal af van de andere kerktorens in de gemeente Neder-Betuwe. De toren vertoont de kenmerken van de Stichtse gotiek; een laat-gotische bouwstijl die ook de kerktorens van Amerongen, Maarssen en Houten kenmerkt. De Hiense kerk heeft een roerig verleden gekend en heeft evenals de Dodewaardse kerk lange tijd in vervallen staat verkeerd. In 1641 is door blikseminslag de spits van de Hiense toren in brand gevlogen. Meer dan een eeuw lang heeft Hien inderdaad een stompe kerktoren gehad. Op een prent daterend van het einde van de 18^e eeuw is uiterst rechts, op de achtergrond de Hiense kerk te zien, waarvan de toren het op dat moment al jaren zonder spits moest doen.

Situatie eind 18^e eeuw met rechts op de achtergrond de Hiense kerk zonder torenspits

In 1787 is de toren voorzien van een nieuwe spits. Verder toont de prent de Hiense kerk met een laag schip en hoogkoor, dat karakteristiek is voor de Betuwse kerken. De kerk is tegen het midden van de negentiende eeuw zeer bouwvallig. Het schip stort kort na 1843 in, waarna het opnieuw wordt opgebouwd. In de landerijen ten noorden van de kerk zijn door de jaren heen veel bouwfragmenten en brokken tufsteen gevonden; restanten van de afbraak.

Op de voorgrond van de prent zijn nog het huis De Snor en de Dodewaardse kerk, dan nog met oorspronkelijke spits, zichtbaar.

2. Maatschappelijk leven

2.1 Demografie

De kernen Hien en Dodewaard vertegenwoordigden vanouds slechts kleine gemeenschappen. Ze vormden voor de reizigers langs de Waaldijk, samen met de plaatsen Oosterhout, Slijk-Ewijk, Ochten, IJzendoorn en Echteld als het ware de 'stapstenen' tussen de steden Nijmegen en Tiel. Veelal lagen deze plaatsen op ca. 5 a 6 kilometer afstand van elkaar en waren dan onderling bereikbaar binnen 'een uur gaans'. Behalve (kerk-)dorpen en buurtschappen, zoals Loenen en Wely lagen ook, verspreid, adellijke landhuizen aan de dijk, zoals Huis Oosterhout, Huis Loenen, Huis De Pluimburg, en De Appelenburg.

Vaak boden deze 'stapstenen' langs de dijk ook gelegenheden waar de vermoeide reiziger kon eten en drinken. En soms werd er ook onderdak geboden, zoals in Herberg De Engel, een etablissement, waarvan in het jaar 1591 al melding werd gemaakt.

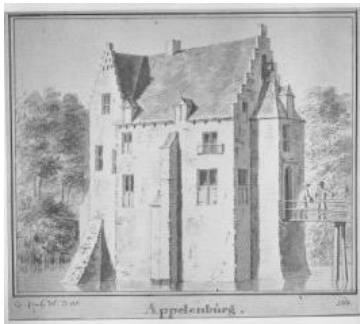
In het jaar 1844 wonen er ongeveer 1.200 zielen in Hien en Dodewaard. De dorpen hebben beide een kerk, die dan door één predikant bediend wordt. Van deze 1.200 zielen zijn er in dat jaar 420 personen als lidmaat geregistreerd.

2.2 Bestuur

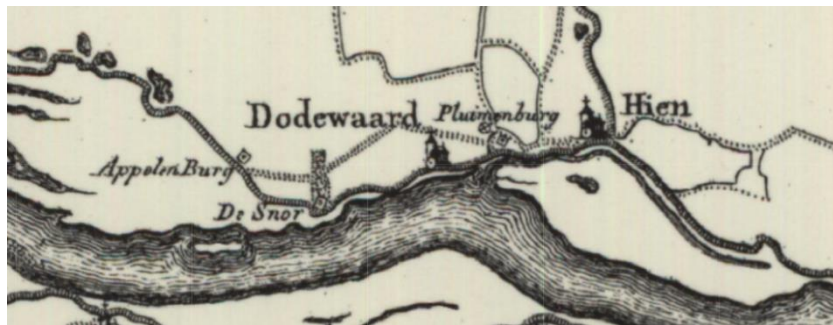
In een register uit de 11^e eeuw van goederen van de abdij St. Vaast te Atrecht (Frankrijk) wordt een Frederik de Dodewero genoemd. Die naam zal verbonden zijn geweest met een adellijk grondbezit in de contreien van het huidige Dodewaard. De oorsprong van de Dodewaardse kerk, gedateerd rond het jaar 1050, moet hiermee in verband worden gebracht.

Omstreeks 1107 liet Jolanda, dochter van Graaf Gerard III van Gelre en gehuwd met Boudewijn III, graaf van Henegouwen, het graafschap Dodewaard en Dalen na aan haar zoon Gerard. Onder de bezittingen van de Graaf van Dalen wordt eind 12^e, begin 13^e eeuw dan voor het eerst van het kerspel Dodewaard gesproken. Een kerspel verwijst naar het bestaan van een christelijke gemeenschap, waar de gelovigen gezamenlijk bijdragen aan de instandhouding van de kerk.

De bijzondere betekenis van de kerk en haar stichters kan worden geïllustreerd door de aanwezigheid van een kostbaar reliekkruis in de Dodewaardse kerk. Dat kruis is in het jaar 1315 door Graaf Reinald I van Gelre geschonken aan de dan net gestichte Walburgiskerk te Arnhem. Als reden werd aangegeven dat Dodewaard als 'onveilige en volkloze plaats' bekend stond. Maar het kan natuurlijk ook zijn dat de graaf zijn gezaghebbende positie met dit belangrijke geschenk wilde onderstrepen. Lange tijd, tot begin 19^e eeuw, heeft de (land-)adel het maatschappelijk bestuur bepaald. Er zijn dan ook door de eeuwen heen tal van adellijke huizen, havezathen en kasteeltjes in de Betuwe gebouwd. Zo zijn op een kaart van 1815, behalve de beide kerken, ook de Pluimenburg, De Snor en de Appelenburg ingetekend als belangwekkende kaartgegevens.

De Appelenburg

Kaartbeeld rond 1815 met de belangrijkste gebouwen

2.3 Religie

Rond 1100 zou er in deze contreien alleen de parochie Dodewaard bestaan hebben. Later scheidden zich daar andere parochies van af, zoals Hien in 1300 en Hemmen in 1475. In de dorpen Hien en Dodewaard is vanaf de 12^e eeuw al een kerk aanwezig. In Hemmen gaat het in eerste instantie nog om een bidkapel, die vooral als rustpunt diende voor vermoeide reizigers op de route van Wageningen naar Nijmegen. In 1395 wordt hier voor het eerst gesproken van een kerk. Boven de deur van de huidige kerk in Hemmen staat inderdaad nog altijd te lezen: *"Hier wordt de rust geschonken"* (Psalm 36).

Vanaf 1579, wanneer de Reformatie het einde inluidt van de parochie Dodewaard, ontstaat opnieuw een gecombineerde gemeente Hien en Dodewaard. Een situatie die tot op de dag van vandaag nog altijd bestaat.

2.3.1 Kerspel en parochie Dodewaard

In de acte van 1188 wordt onder de goederen van de Graaf van Dalen de parochie Dodewaard voor het eerst genoemd. In een brief van Reinald I uit 1315 wordt gesproken van een kerspelkerk, waarin zich een kostbaar kruis zou hebben bevonden, dat toen reeds een zekere vermaardheid genoot en wegens de onveiligheid in Dodewaard, naar de collegiale kerk van St. Walburg in Arnhem zou zijn overgebracht. Deze Dodewaardse kerspelkerk zelf werd in 1315 op

verzoek van bisschop Guy van Avesnes, Bisschop van Utrecht en met toestemming van Reinald I, in de St. Walburgiskerk ingelijfd. Het recht van collatie, dat vroeger aan de Graaf toekwam, werd aan het kapittel der Arnhemse kerk overgedragen. De kerk komt voor op de kerkenlijst van 1395. En in de bevestiging van een schenking werden op 16 oktober 1410 inderdaad *'de kirspele van Dodewerde ende van Hyen'*, vermeld.

Daarmee was Dodewaardse kerk aanvankelijk een parochiekerk, waar ook een vicarie was gesticht. De vicaris was verplicht om met enige regelmaat een heilige mis op te dragen aan het in de kerk aanwezige St. Nicolaasaltaar. De laatste katholieke pastoor was Jan van Lijnden, die als vicaris van Hien nog in 1573 vermeld wordt. Hij wordt genoemd als opvolger van Jan van Wijhe.

De gevels van de Dodewaardse kerk vertonen tal van sporen van reparaties, zoals herstelwerk in een afwijkende steensoort, dichtgemetselde gevelopeningen, enz., waarbij soms ook toevallig voorhanden materiaal werd gebruikt. Zo is in de noordmuur bijvoorbeeld tussen andere brokken steen ook een fragment van een wijwaterbakje gevonden; een duidelijke fingerwijzing naar het katholieke karakter van de oorspronkelijke kerk.

Vicarie

Oorspronkelijk was de vicarie in de Middeleeuwen een afgezonderd vermogen waarvan de opbrengst bestemd was voor het levensonderhoud van een priester. Deze vicaris moest daarvoor aan een bepaald altaar een of meer heilige missen opdragen, in gebeden bepaalde personen gedenken en eventueel nog andere, in de stichtingsbrief opgedragen, taken uitvoeren. De inkomsten van zo'n vicarie werden gegeven aan een door de collator uitgekozen vicaris die formeel door de geestelijke overheid (de bisschop) in dit geestelijk ambt werd gesteld. De collator was de stichter of zijn opvolger, die het collatierecht had. De vicaris was dan bezitter van de vicarie geworden onder de verplichting de vicariegoederen te beheren en die daarvoor kon optreden in het rechtsverkeer.

Recht van Collatie

Het collatierecht, naar het Latijn "præsentatio sive collatio", in het katholiek kerkelijk **recht** "jus patronatus", is het **recht** om een geestelijke, een pastoor of een dominee voor te dragen ter benoeming. De eigenaar van het **recht** werd unicus **collator** genoemd.

Kapittel

Een **kapittel**, of **stift**, is een geestelijke gemeenschap of bestuurscollege. Meestal betreft het een gemeenschap van katholieke of anglicaanse geestelijken, verbonden aan een kathedraal, kapittelkerk, of klooster. De naam kapittel werd aan dit college gegeven omdat tijdens bijeenkomsten in de kapittelzaal een *kapittel* of hoofdstuk uit de Bijbel werd voorgelezen.

2.3.2 Reformatie en protestantisme

In 1573 heeft de reformatie Dodewaard bereikt en vanaf dat moment vindt de bediening van het woord plaats door een schoolmeester. Deze Antonius Nicolai verzorgt de prediking en bedient ook de sacramenten. Dit werd hem echter door de synode verboden omdat hij kennelijk niet aan de gestelde eisen kon voldoen. Het werd hem wel toegestaan om de gemeente als hulpprediker te blijven bedienen zodat de gemeente niet uiteen zou vallen. Hij diende zich echter te beperken tot het zingen, de gebeden uit de catechismus, de schriftlezing en het lezen van preken van Henricus Bullinger uit een driedelig prekenboek uit 1582

In 1613 werd de eerste predikant, Hermannus Broeckhusius' in *'de kerkdienst tot Hiin en Doyweert'* bevestigd. Hermannus Broeckhusius werd in het begin van de zeventiende eeuw als Proponent naar Dodewaard beroepen waar hij tot aan zijn dood het predikantsambt vervulde. Na zijn overlijden in

1624 werd hij opgevolgd door zijn broer Godefridus van Broeckhuysen van IJzendoorn.

Beroeping

Bij de aanstelling van een predikant wordt door de kerkenraad, een kerkordelijke procedure gevolgd, die via een beroeping kan leiden tot de aanstelling van een nieuwe predikant. Zoals in oude brondocumenten te lezen was:

'Bij vacature wordt door den kerkeraad, alleen ten overstaan van eenen naburigen Predikant als Consulent, eene nominatie van drie personen gemaakt, en worden deze van den predikstoel aan de gemeente bekend gemaakt, ten einde te vernemen, of iemand iets tegen de genoemde personen zoude hebben in te brengen; dit gedaan zijnde, wordt dit drietal door de Leden des kerkerads, bij meerderheid van stemmen, een Leraar verkozen'.

De kerkelijke gemeente Hien en Dodewaard heeft vanaf de Reformatie haar protestantse signatuur behouden en maakte tot 2004 deel uit van de Nederlandse Hervormde Kerk. Sinds 1868 wordt de kerkelijke gemeente gesierd met een zegel, dat gestalte kreeg in een kerkstempel.

Dit blijkt uit de notulen van een kerkenraadsvergadering, gehouden op 23 februari 1868, waarin wordt vermeld:

"Door kerkvoogden is ten behoeve der kerkelijke gemeente, aangeschaft een kerkelijk zegel, dragende tot randschrift de woorden: Herv. Gem. van Hien en Dodewaard, en in het midden het zinnebeeld van Geloof, Hoop en Liefde, voorgesteld door een opstijgende adelaar, een staand kruis en een in den bodem gehecht anker."

Naast de Hiense en Dodewaardse kerk had de kerkelijke gemeente ook de beschikking over een pastorie en vanaf ca. 1970 over een verenigingsgebouw De Westerwiek. De pastorie is eind 19^e eeuw naast de Dodewaardse kerk gebouwd en heeft tot december 2015 onderdak geboden aan de achtereenvolgende predikantsgezinnen. Als verenigingsgebouw diende een semi-permanent gebouwtje, gelegen aan de Westerengstraat. Toen in de jaren 1980 de begraafplaats moest worden uitgebreid, ging dat ten koste van De Westerwiek. De kerkelijke gemeente kreeg toen de beschikking over een leegstaande kleuterschool aan de Oranjelaan, die de naam De Hoeksteen kreeg. De leegstaande Westerwiek is, zoals dat wel vaker voorkomt, eerst nog ten prooi gevallen aan de vlammen alvorens het werd gesloopt.

In 2004 verenigen een aantal Nederlandse kerken zich tot de Protestantse Kerk Nederland (PKN). De PKN is na een toenaderingsproces van tientallen jaren ontstaan uit een fusie van de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden. De PKN is daarmee het grootste protestantse kerkgenootschap in Nederland.

Om verschillende redenen moest de kerkenraad in 2018 besluiten om afscheid te nemen van de Hiense kerk en het verenigingsgebouw De Hoeksteen. Door de voormalige, leegstaande pastorie geschikt te maken als verenigingsgebouw kon, samen met de Dodewaardse kerk een compact 'kerkelijk centrum' ontstaan. Het nieuwe verenigingsgebouw kreeg de naam 'De Oude Pastorie'.

Na Hermannus Broeckhusius hebben tal van predikanten de hervormde gemeente Hien en Dodewaard gediend. Allen worden genoemd op het in de Dodewaardse kerk aanwezige Predikantenbord.

2.3.3 De kerk als ontmoetings- en toevluchtsoord

De kerkgebouwen in het rivierengebied hebben naast hun functie als gebedshuis nog allerlei nevenfuncties vervuld, waaronder ook minder verheven gebruik. Vooral in het rivierengebied, waar de bewoners met regelmaat werden verrast door het hoge water, vormden de kerken een welkome vluchtplaats, vanwege hun positie op de hoger gelegen oeverwallen. Toen op 15 januari 1643 de Waaldijk boven boerderij de Rietkamer was doorgebroken, vluchtten de mensen met hun vee naar de hoogste punten en zochten o.a. in de kerken van Hien en Dodewaard een goed heenkomen. Dat bleek ook in de winter van 1769/'70. Op 28 december 1769 was de Rijn dijk bij Huissen doorgebroken. Kleppende klokken en gebulder van kanonnen op de wallen van de nabije steden alarmeerden de Betuwnaren. In de morgen van oudejaarsdag werd de situatie in Hien met het uur nijpender door het almaar wassende water. 's Middags berichtte het Ambt Neder-Betuwe, dat de kerken in Hien en Dodewaard moesten worden geopend voor vluchtelingen. Er mocht voor rekening van het Ambt brood worden uitgedeeld. Onderwijl weken mensen en vee uit naar de Hiense kerk en naar de paar loodsen die naast het kerkgebouw stonden. Ook de consistoriekamer werd toevluchtsoord.

Op 6 januari 1770 was het water zover gezakt, dat weer kon worden begonnen met de ontruiming van de kerk. Het was hier een grote janboel: De banken waren bedekt met vuilnis. Ouderling J. van Hattum was niet te benijden toen hij het klusje op zich nam om de kerk schoon te maken. En evenmin dominee J.H.van der Groe, toen hij van de kansel moest spreken voor een deels viervoetig publiek.

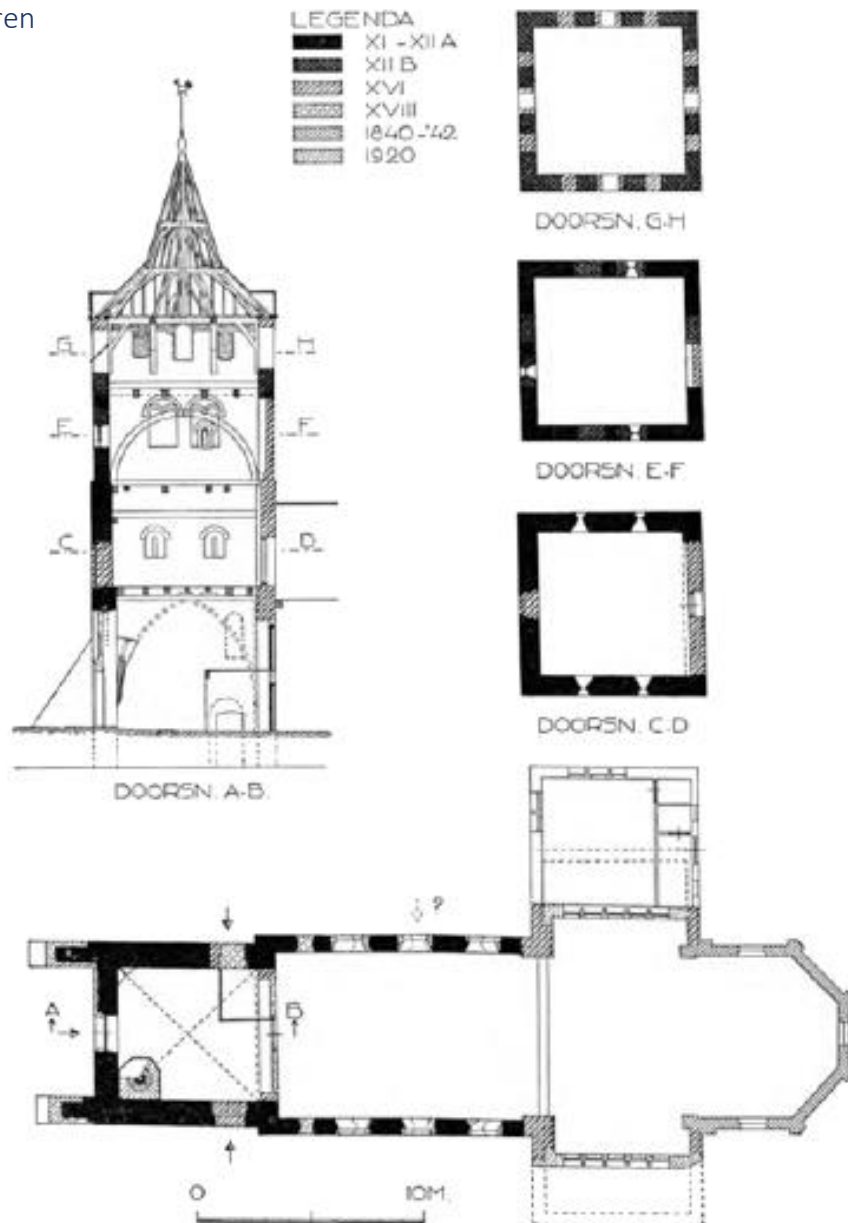
Maar soms werd het kerkgebouw ook voor minder gepaste zaken gebruikt. Zo had de Tielse Classis van 12 en 13 september 1642 een klacht te behandelen van dominee Johannes Lamberti ab Heessel, v.d.m. tot Hien ende Dodeweert. Hij doleerde (= klaagde) *"dat syn kerkcke met hooy, visnetten ende turf ende andere vuylichkeiten wort ontreynicht"*. De Classis besloot hierover de ambtman in te lichten, die orde op zaken moest stellen.

Een andere klacht bereikte de Classis in 1674, toen dominee Lambertus Brouwer en ouderling Jhr. Joost van Stepraedt uit Hien en Dodewaard meldden dat de Franse soldaten, die wegtrokken, *„de kercken en pastoriehuys, jae selfs de predickstoel en de bancken in de kercken afgebroocken, verbrandt end geheelich verdestrueerd hadden"*.

3 De kerkgebouwen

3.1 Dodewaardse kerk

3.1.1 Toren

Bouwgeschiedenis

Zoals eerder vermeld gaat de geschiedenis van de Dodewaardse kerk terug tot omstreeks het jaar 1050. De gesloten onderbouw van de toren en het aansluitende, gezien het bouw materiaal, vrijwel gelijktijdig opgetrokken schip, maken deze vroege datering aannemelijk. De toren moet al in een vroeg stadium in tufsteen verhoogd zijn, waarbij de oorspronkelijke galmgaten gedicht werden. Of de beëindiging van deze zone in kanteelvorm de oorspronkelijke is, of dat dit slechts de resten zijn van galmgaten, zoals deze op de 17^e eeuwse tekeningen wel worden weergegeven, is niet geheel duidelijk. De balklaag, die boven het steendikke gewelf lag, zou de juiste hoogte hebben voor de bediening van de kantelen, maar er kan ook ooit een klokkenstoel op geplaatst zijn. Pas in de gotische periode is de begane grond overkluisd en is de toegang aan de westzijde gemaakt. Zowel in de noord-

als in de zuidgevel zijn, net boven maaiveld nog de rondbogen zichtbaar van vroegere toegangen naar de benedenruimte van de toren.

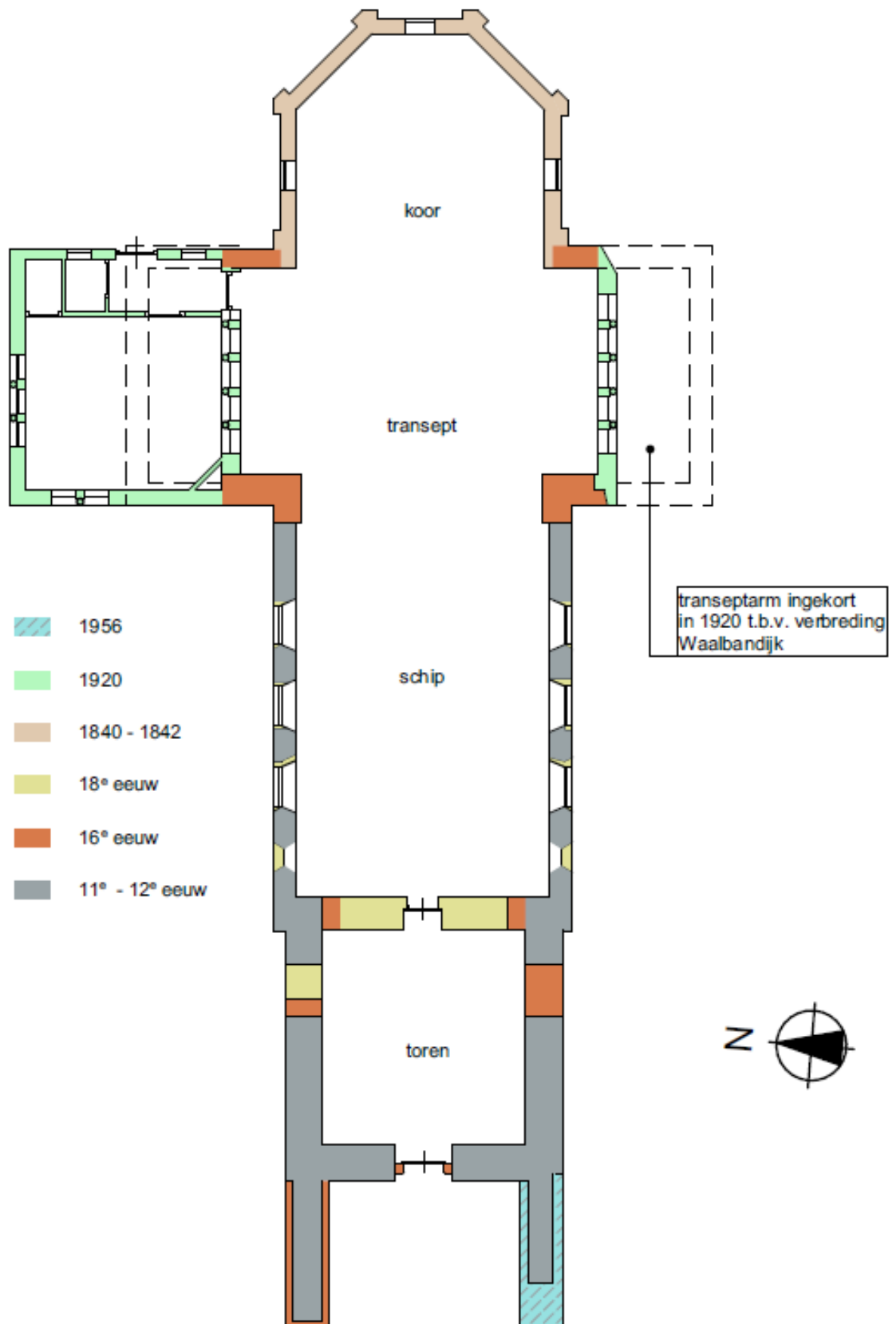
Rondboog, het restant van een vroegere toegangspartij

Dichtgezette galmgaten

De toren verkeerde rond 1840 in sterk vervallen staat en is in 1842 'op zo voordelig mogelijke wijze' gerepareerd. De slechte stukken in de houten balken werden verwijderd en wat nog goed was, werd weer tot een spits samengevoegd. Hiermee is de nogal afwijkende karakteristiek van de (kleine) spits

verklaard. De toren is vervolgens in de jaren 1956-1957 door architect N. de Wolff uit Doesburg volledig gerestaureerd, maar behield daarbij haar kleine spits. De zware, oorspronkelijk gekanteelde torenkolos met zijn wat klein uitgevallen spitsje vormt zo al jarenlang een markante verschijning aan de Waaldijk.

Het exterieur

De toren bestaat uit twee geledingen, waarbij de versnijding, of verjonging, zich bevindt ter hoogte van de nok van het schip. Een waterlijst moet het eronder gelegen geveldeel zoveel mogelijk droog houden. Twee lage, zware steunberen schragen de hoeken van de toren op het westen. Even boven het maaiveld is in de noord- en in de zuidgevel, een rondboog zichtbaar. Deze verwijzen nog naar vroegere, in onbruik geraakte toegangen naar de benedenruimte van de toren. In de onderste geleding wordt aan de noordzijde, boven deze voormalige ingang, een dichtgemetseld rondboogvenster gevonden, op gelijk niveau met de vroegere Romaanse venstertjes van het schip. In de noord- en in de zuidgevel zijn twee smalle lichtspalten, ter hoogte van de boog van genoemd venster of doorgang, gedicht. De toegang aan de westzijde staat in een vrij hoge spitsboog-nis van baksteen. Even daarboven is een rechthoekige opening gevonden, die van buitenaf toegang moet hebben gegeven tot de ruimte boven het gewelf over de begane grond. De noord- zowel als de zuidgevel worden doorbroken door kleine rondboog-vensters, waartussen een marmeren zonnewijzer aan de zuidzijde is gevat. In de bovenste geleding zijn aan iedere zijde twee grote rondbogige openingen, met tufsteen materiaal van de verhoging dichtgezet. Inwendig is te zien dat ze eerder onderverdeeld waren in gekoppelde, eveneens rondbogige galmopeningen. De verhoging in kleinere blokken tufsteen vormt de bovenafsluiting, die door het volzetten van enkele uitsparingen met baksteen een kanteelvormige karakteristiek vertoont.

De waterlijst doorbrekend en met de grootste helft in de bovenste geleding, was de grafsteen van Marcus Traianius Gummatius in het midden van de zuidgevel gemetseld. Na de verwijdering in 1863 werd ter vervanging een hardstenen plaat ingemetseld. In de plaat was een vermelding van de schenking van het Dodewaardse gemeentebestuur gegrift. Bij de restauratie in 1956-1957 is deze plaat vervangen door een betonnen afgietsel van het Romeinse grafteken. Op de oostelijke torenwand waren voor de restauratie nog twee dakmoeten van een ouder schip zichtbaar, die getuigen van een lagere en een gotische kapvorm. Deze aanzetten zijn bij de laatste restauratie verdwenen.

Romeins grafmonument doorbreekt de waterlijst

Het interieur

De torenruimte, die tot de laatste herstelwerkzaamheden in 1956-1957 van drie balklagen (verdiepingsvloeren) was voorzien, moet eeuwenlang slechts van buiten af toegankelijk zijn geweest door een opening boven de tegenwoordige westingang. Over de begane grond was oorspronkelijk een kruisribgewelf van baksteen aangebracht, wellicht gelijktijdig met de huidige laatgotische ingang. Bij de restauratie in 1956-1957 is dit kruisribgewelf vernieuwd. De moet van een tweede gewelf is ter hoogte van de galmgaten te zien en oversnijdt deze.

Oorspronkelijk moet de benedenruimte van de toren, die nu ruim onder maaiveldpeil ligt, toegankelijk zijn geweest vanuit de noord- en zuidgevel. Twee romaanse rondbogen, net zichtbaar boven het grind, duiden nog op deze toegangen. Gezien hun romaanse karakter dateren ze uit de vroegste bouwperiode rond 1050.

Laatmiddeleeuwse grafzerk

Een aantal jaren terug lag vóór de ingang van de toren als dorpel een fragment van een hardstenen zerk, waarop enkele uitgesleten Gotische letters, een gedeelte van een wapen en een helm te onderscheiden waren. Aangezien er steeds regenwater op bleef staan, heeft men de zerk onder het zand laten verdwijnen. Bij de restauratie van 1956-1957 is hij weer in beeld gekomen en aangebracht in de entree van de toren. De afmetingen bedragen ongeveer 100 × 60 cm. Te lezen is slechts:

(....DA) GHS- NAE- BELOKE- PAESDACH-STERF-DYR....

Volgens mr. J. Belonje zou dit de grafzerk van jr. Dirk van der Horst kunnen zijn, die in 1559 is overleden.

Laatmiddeleeuwse grafzerk

Romeinse grafsteen

In de zuidmuur van de toren is tot 1863 een Romeinse grafsteen ingemetseld geweest. De steen was voorzien van een beeldhouwde voorstelling en een grafschrift.

De Latijnse tekst luidt voluit:

Marcus Trajanus Ivcmattius Gisionis Filius Veteranus Alae Afrorum Titulum (Vel Testamento) Poni lussit;

De betekenis is als volgt:

Marcus Trajanus Juggumattius, zoon van Gaisio, oud Krijgsoverste van de Afrikaansche ruiterbende, heeft zelf, bij uiterste wil, gelast, dit gedenkteken op te richten.

De steen bestaat uit grove kalksteen. Midden in de bovenrand is een sirene te zien en in de hoeken onder die rand, twee naar elkaar toegewende, zittende leeuwen. Het middenstuk vertoont, onder een flauwe boog, een op een rustbed liggende figuur. Vóór dit rustbed staat een kleine ronde tafel met daarop eetgerei. Aan het voeteneinde, geheel links, is een staande bediende zichtbaar, die zijn over elkaar geslagen handen voor het lichaam houdt. Op de grond is een achzijdige kruik afgebeeld. Hieronder is in een omlijsting een tekst opgenomen:

M. TRAIANIV/GVMATTIVS. GAI/SIONIS F. VET. ALAE/AFROR. T.P.I.

Deze grafsteen van Marcus Traianus Gumattius is in 1863 uit de gevel verwijderd en door het gemeentebestuur van Dodewaard geschonken aan het Rijks Museum voor Oudheden te Leiden.

Betonnen afgietsel van het Romeinse grafmonument

Torenuurwerk

In de toren is een gesmeed ijzeren uurwerk aangebracht, waarop de volgende tekst is te lezen:

GOSLINK EN HENDRIK RUEMPOL LAAREN 1754.

Het uurwerk heeft een belangwekkende cultuurhistorische betekenis, mede door de reputatie van klokkenbouwer Goslink Rumpol en zijn zoon Hendrik. Goslink Ruempol (ook wel Gosselik genoemd) werd rond 1682 in Lochem geboren en heeft tussen vanaf 1710 tot zijn dood in 1759 in het Gelderse Laren klokken geproduceerd. Zijn zoon Hendrik werd in 1730 te Laren geboren en is in 1796 overleden. Ook hij was, net als zijn vader klokkenmaker.

Het bijzondere uurwerk is geheel compleet en in 1754 gemaakt door genoemde Goslink Ruempol en zijn zoon Hendrik. Zij waren gespecialiseerd in huisklokjes en maakte in hun leven maar drie torenuurwerken. Eén daarvan is dus te vinden in Dodewaard waar de heren waarschijnlijk het oude bestaande uurwerk nabouwden. Dit getuigt op de opstelling van uurwerk en slagwerk, die in elkaars verlengde liggen, en uit het gebruik van de vierkante tanden op de tandwielen. Beide zijn karakteristiek voor de periode rond 1700 en daarvoor.

Dit unieke uurwerk dat de eeuwen doorstond is nog altijd in goede staat, aldus een recent inspectierapport van de Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk.

Het torenuurwerk is aanvankelijk mechanisch aangedreven en later voorzien van elektrische opwinding.

Luidklok

Voorheen was in de toren een luidklok aanwezig die door Jan van Trier op 8 juni 1652 te Nijmegen moet zijn gegoten. Deze klok is echter al lang verdwenen. Later is een, in 1854 door Petit en Fritsen gegoten klok aangebracht, die in de Tweede Wereldoorlog door de bezetter is weggevoerd. Het brons is vrijwel zeker omgesmolten in de Duitse wapenfabrieken.

De tegenwoordige luidklok is in 1957 door Van Bergen's Carillon-, Torenluiddklokken en Torenuurwerk-fabriek te Heiligerlee aangebracht. Op deze klok staat te lezen:

*“1943 De klok verbrand door Duitse hand.
1950 laat ik weer horen, het lied van de toren”.*

Verder zijn op de klok de namen vermeld van burgemeester mr. G. J. ter Braak en de wethouders K. van Reeden en G. van Gestel.

3.1.2 Schip

Exterieur

Aan de toren is een éénschepige kerk gebouwd, met een klein dwarspand (transepten) en een koor (apsis). De kerk is tegen de dijk aangebouwd, of liever gezegd, de dijk is door de eeuwen heen tegen de kerk ‘aangegroeid’. Doordat het dijktaalud regelmatig verhoogd is, steekt de zuidermuur van de kerk nauwelijks nog boven de dijk kruin uit.

De schipgevels bestaan uit ruw tufsteenwerk evenals oorspronkelijk de toren. Aan de voet zijn ze hier en daar beklampt met baksteen. In de zuidmuur is, links van het derde venster, de volledige moet van een gedicht romaanse rondboogvenster te zien. In hetzelfde gevelvlak is; links van het eerste venster de halve moet van een ander romaans gedicht venster zichtbaar.

Zuidmuur met sporen van romaanse rondboogvensters

Aan de noordzijde zijn de moeten van drie van deze oude vensters bewaard. De overige zijn vernield bij het inhakken van grotere rondboogramen met bakstenen omlijsting. De resten van het dwarspand bestaan uit baksteen. In 1920 zijn nieuwe noord- en zuidgevels gemaakt in romaniserende trant, met vijf kleine aaneen gerijde rondboogjes op korte natuurstenen zuiltjes en venstertjes, met glas in lood. Schip, dwarspand en koor worden door pannendaken gedekt.

Koor

De oostzijde van de kerk wordt gevormd door het koor, de plek waar zich vroeger het altaar bevond. Na de Hervorming werd daar de preekstoel geplaatst. Enige tientallen jaren later raakte het koor in verval en bleek de kerkenraad niet in staat om het benodigde geld voor het herstel bijeen te brengen. In 1705 brak men het koor daarom af en werden de tufstenen verkocht voor 800 gulden. Daarvoor in de plaats werden, tegen de kerk aan, drie kamers gebouwd. De middelste kamer werd de gerfkamer

(= kleedkamer van de geestelijke), en de andere kamers werden verhuurd aan de chirurgijn en de schutter, tevens hondenslager. Later moeten deze ruimten nog dienst hebben gedaan als school. Bijna anderhalve eeuw later, in 1842 worden deze kamers weer afgebroken en krijgt de kerk zijn koor terug. Het bakstenen koor telt één travée en kent een driezijdige sluiting, waarin kleine ronde vensters. Aan de dijkzijde is een hardsteen ingemetseld, waarop de tekst:

KERK HERSTELD EN/VERNIEUWD Ao 1840/TORENSPITS HER/BOUWD Ao 1842.

De kerk wordt na het herstel van het koor van binnen wit gepleisterd. Na deze verbouwing en het herstel van beide transepten is dan met recht weer sprake van een "kruiskerk".

Bij de restauratie in 1980 is zijn de vensters in het koor (de apsis) vervangen door ronde vensters, waarbij het op het oosten gerichte venster bijzondere betekenis kreeg als 'oculus'. Door tegelijk een wijziging in het interieur door te voeren (terzijdeplaatsing van de preekstoel), kreeg het venster weer de betekenis die het ooit had. Het verwijst zo weer naar de verbinding van de gemeente met God.

Consistoriekamer

Het kerkgebouw heeft het eeuwenlang moeten doen zonder consistoriekamer; een voorziening die pas sinds de Reformatie gemeengoed wordt bij de bouw van kerken.

Tijdens de verbouwing van het koor in 1842 wordt er een kleine consistorie aan de kerk gebouwd. Deze wordt geheel uit baksteen opgetrokken. Als in 1920 de beide dwarspanden van de kerk worden ingekort wordt tevens de consistorie groter gemaakt. Uitwendig is er daarna niets meer aan veranderd.

De aangebouwde consistorie

De binnenmuren van de consistorie zijn verlucht met fraaie tegeltjes, waarvan aangenomen wordt dat ze afkomstig zijn van "de Vrijenburg"; een boerenhofstede, gebouwd in het jaar 1568, die vroeger aan de Welysestraat stond. De tegeltjes dateren uit de periode rond 1750. Behalve tegeltjes met gewone alledaagse motieven, is er ook een honderdtal tegeltjes, die taferelen uit de Bijbelse geschiedenis weergeven. De tegeltjes zijn geschilderd in mangaanviolette kleur, en zijn na de verbouwing van 1921 aangebracht in de consistorie.

Fragment tegeltableau

Aan de wand van de consistoriekamer hangen de portretten van de predikanten, die sedert 1864 deze gemeente gediend hebben. In 2003 zijn de foto's in nieuwe lijstjes geplaatst en opgehangen op twee eiken schaaldelen.

3.1.3 Kerkinterieur

De vloer bestaat uit ongeglazuurde estrikken in een genuanceerde blauw-beige kleur, die in een diagonaal patroon zijn gelegd. De verhoogde vloer in het koor bestaat eveneens uit deze estrikken, terwijl een hardstenen band de optrede vormt. De minder zichtbare vloersecties, die waarop de kerkbanken zijn geplaatst, zijn opgebouwd uit blanke, ongeschilderde vloerdelen.

Het witte pleisterwerk op de binnenwanden, is bij deze restauratie hersteld en weer opgefrist.

Het massieve hoofdgebinte dat rust op hardstenen consoles, heeft inclusief de moerbalken een naturel kleur behouden, terwijl de planken zoldering, inclusief de kinderbalken, in een bepaalde kleur ossenbloedrood werd geschilderd. Met dit kleurenschema straalt de robuuste Dodewaardse kerk met haar sobere dorpse karakteristiek, tegelijk een zekere allure uit.

Meubilair

Tijdens de restauratie van 1981-1982 is vrijwel het gehele meubilair van de kerk vernieuwd. De oorspronkelijke, geschilderde kerkbanken zijn vervangen door transparant gebeitste eikenhouten banken, afkomstig van de Broederkerk te Zutphen.

Preekstoel

De preekstoel staat terzijde van het koor en bestaat uit een cilindrisch houten meubel op een centrale kolom. De gedecoreerde lezenaar, waarop de kerkbijbel ligt is voorzien van een messing kandelaar en een onopvallende, maar functionele leeslamp. De preekstoel wordt bekroond door een houten cassette, die mede als klankbord dient. In het plafond ervan is een lichtpunt opgenomen dat een diffuus licht werpt op predikant en lezenaar.

De vrijstaande preekstoel

Verlichting

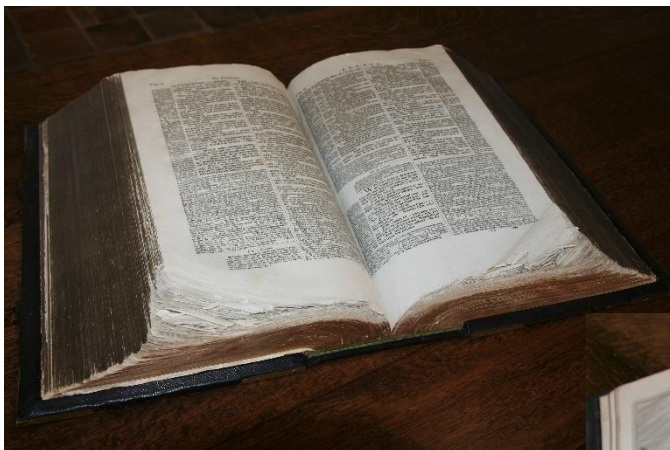
In het schip en het koor hangen 4 kleine, zesarmige koperen kronen. Deze kronen moeten eind 17e eeuw zijn gemaakt. Inmiddels zijn ze omgebouwd en geschikt gemaakt voor elektrische verlichting. De in de as van de kerkzaal opgehangen kronen worden sinds de restauratie in 1981-1982 geflankeerd door twee rijen neutrale witte cilindrische armaturen.

17^e eeuwse kroonluchters geflankeerd door neutraal vormgegeven armaturen

Statenbijbel

Evenals het kerkgebouw en tal van interieurdelen behoort ook de kanselbijbel tot het monumentale erfgoed. De Bijbel is een zogenoemde Statenbijbel en dateert, getuige het schutblad uit het jaar 1729. De zogenoemde Statenvertaling is de eerste officiële Nederlandstalige bijbelvertaling, die rechtstreeks uit het Hebreeuws, Aramees en Grieks werd vertaald. De opdracht voor deze vertaling werd gegeven tijdens de Synode van Dordrecht in 1618. Omdat de Staten-Generaal werd gevraagd de vertaling te financieren kreeg deze bijbelversie de naam Statenbijbel.

Statenbijbel uit 1729

Predikantenbord

In het koor van de kerk heeft het predikantenbord een plaats verkregen. Momenteel vermeldt het bord een 40- tal predikanten die de hervormde gemeente Hien en Dodewaard hebben gediend.

PREDIKANTENLIJST NED. HERV. GEM. HIEN & DODEWAARD		
DE LERAARS NU ZULLEN BLINKEN ALS DE GLANS VAN HET UITSPANSEL EN DIE ER VELEN RECHTVAARDIGEN. GELUK DE STERREN, AL TOES EN EEUWIG.		
	GEKOMEN VAN	OVERLEDEN
HERMANNUS v. BROEKHUIZEN	PROFONTE 1603	OVERLEDEN 1624
GODEFRIDUS v. BROEKHUIZEN	PROFONTE 1624	OVERLEDEN 1637
GISEBERTUS GOETSJUS	PROFONTE 1637	OVERLEDEN 1640
JOHANNES LAMBERTI AB HESSEL	" " " 1640	HEERKERK 1643
ELIAS WOLFFWINKEL	" " " 1643	HEERKERK 1643
JOHANNES DE MOOR	" " " 1643	HEERKERK 1643
ABRAHAM NETHENUS	" " " 1643	OPHEUSDEN 1656
JOHANNES NETHENUS	" " " 1643	OPHEUSDEN 1656
LAMBERTUS BROUWER	ZOELMOND 1643	OVERLEDEN 1662
HENRICUS NOORDSEK	PROFONTE 1673	" " " 1673
WILHELMUS v. DER SCOUW	" " " 1724	" " " 1746
JOHANNES ROOS	GARDEREN 1747	AMSTELVEEN 1754
PSTUS ABRESCH	JAARVELD 1754	AALSMEER 1760
JOAN HUGO v. DER GROE	INGEN 1761	HOORN 1766
ADOLPH FREDERIK v. DER SCHEER	LINSCHOTEN 1766	RIDDERKERK 1770
ARNOLDUS VOORDUIN	WOUDENBERG 1777	HATTUM 1776
CORNELIS SWAVING	WESTERBEEK 1777	MAARDE 1780
JOHANNES HENRI	HASSELT 1780	MIDDELBURG 1782
HENRICUS ARNOLDUS AITTON	RHOON 1783	ZWOLLE 1785
DIRK CORNELIS v. VOORST	CADZAND 1785	LEDERDORP 1793
HERMANNUS PROPER	VOLLENHOVE 1794	LEDERDORP 1797
ANTONI KOPPEN	TER AA 1797	OVERLEDEN 1835
C. J. v. STRAATEN	OUDEN 1837	EMERITUS 1864
D. P. J. GOUDA GUNT	HOEDEKENSKERKE 1864	KOLMSCHATE 1879
C. H. CALLENBACH	CANDIDAAT 1882	MAARTENSDUK 1886
J. H. FERINGA	BUNNIK 1887	KLUNDERT 1888
P. BOKMA	CANDIDAAT 1889	BRUNISSE 1892
J. KOEK	ALTEFORST 1894	VALKENBURG 1899
J. J. KUUPER	OTTERLOO 1899	VREESWIJK 1905
N. v. SCHOUWENBURG	DE MEERN 1905	MUNSTERENLAND 1907
A. A. DONSZELMAN	HEINHOORD 1908	VARK 1911
S. A. C. RUNENBERG	WIERDEN 1912	GENDEPEN 1920
J. J. v. OOSTERZEE	SLUPEWIJK 1921	BERGENTHEM 1928
D. J. PETERS	OUDE-LOOSDRECHT 1926	DE MEERN 1929
J. KALSHOVEN	OVEZANDE 1929	EMERITUS 1943
CHR. v. DER LEEDEN	COTIEN 1944	HAZERSWOUDE 1948
C. MULDER	AMSTERDAM 1950	POORTYLIET 1957
F. v. DIEREN	HEUSDEN 1968	BROEKOPPLANGEDIJK 1977
CH. J. S. JOLLEMA	TULL EN t. WAAL 1979	KATWIJK v. ZEE 1985
W. TEEKENS	BRUNISSE 1985	EMERITUS 1997
G. D. HOFF	SIDDEBUREN - WAGENBORG 1999	EMERITUS 2015
M. H. BIL	PROFONTE 2016	

Predikantenbord

Lezenaar

Op de preekstoel bevindt zich een fraaie koperen lezenaar, samengesteld uit krachtige ranken die het wapen van Els van Randwijk omgeven, met griffioen en windhond als schildhouders. Hieronder staat de naam:

"ELS VAN RANDWICK".

Op het plat van de in rood leder gebonden bijbel staat

"ELS EN RANTWYK ANNO 1724".

Stilistisch is de lezenaar zeer goed op 1724 te dateren. (Edmund van Els, kolonel van de infanterie ten dienste van de verenigde Nederlanden, was op 24 juli 1698 te Nijmegen gehuwd met Mechteld van Randwijck). De koperen kaarsenhouder voor twee kaarsen op de preekstoel is eveneens te dateren op begin 18e eeuw.

Kaarsenhouder

Bij de voorlezerplaats bevindt zich een tweede koperen kaarsenhouder voor twee kaarsen, met arm, eveneens te dateren als 17e eeuws.

Detail preekstoel met lezenaar kaarsenhouders

Doopvont

Op het kerkhof bij de Hiense kerk lag sedert lang de voet van een hardstenen doopvont of wijwaterbak, ongeveer 70 cm hoog en vermoedelijk daterend uit de 16e eeuw. Het onderstuk van deze voet is vierkant, het bovengedeelte -dat schuin afgebroken was- is achtkantig. Bij de restauratie in de jaren 1981-1982 is het initiatief ontstaan, om deze voet te benutten voor het maken van een nieuw, achtkantig hardstenen doopvont. Dit karakteristieke doopvont heeft een centrale positie gekregen in het koor. Het hardstenen element wordt gecombineerd met een zilveren doopschaal, verkregen uit schenking d.d. 6 augustus 2015.

Doopvont

Kerkzilver

De kerk bezit naast de genoemde doopschaal, een compleet zilveren avondmaals-stel, bestaande uit een schenkan met twee avondmaalsbekers, een grote schaal met twee kleinere en een tweetal kommen.

Overzicht van het kerkelijk zilver

1. Een beker van Nijmeegs zilver, gedreven en gegraveerd met een hoogte van 13,7 cm. Het gaat om een gladde beker op geprofileerde voet, die langs de bovenrand is versierd met een gegraveerd fries. Op dit fries is een doorlopende herten- en zwijnenjacht verbeeld. Onder het fries een band met cartouche-ornament met afhangende guirlandes. Tussen de guirlandes zijn drie vogels zichtbaar. Onder de bodem is gegraveerd:

"DE KERCK TOT DODEWERT EN HIEN"

Deze beker is gemerkt met een keper met schelpen.

Avondmaalsbeker van Nijmeegs zilver

Avondmaalsbeker uit 1724

2. Avondmaalsbeker, gedreven en gegraveerd met een hoogte van 13,7 cm. Ook dit is een gladde beker waarop een graving van een gedeeld wapen, heraldisch rechts: twee gekruiste armen (Vijgh?), pl. links: drie lopende leeuwen boven elkaar (van Ommeren). Hieronder staat: "PRESBYTER 1724". Op de voet staat:

"DE KERCK TOT DODEWERT EN HIEN 1724"

Van deze beker is in de kerkarchieven niet te achterhalen waar deze vandaan komt. De beker is gemerkt met een soort kruis, waarschijnlijk is dit geen stadskeur.

Orgel

Zoals ook in vele andere gemeenten kende men in Dodewaard de voorzanger. Deze voorzanger was in Dodewaard tevens koster. Op verzoek van Ds. J. Koek (de toenmalige predikant) besluit men op 6 juni 1895 tot het laten plaatsen van een orgel in de beide kerken van de Hervormde Gemeente Hien en Dodewaard.

Hiervoor is toen opdracht verleend aan orgelbouwer G. van Druten uit Hemmen. Vandaar de naam "Van Druten orgel". In Dodewaard is toen voor fl. 1200,= een "gaanderij" gemaakt, volgens een bouwbestek van architect Knoop. Het orgel is vervolgens door orgelbouwer Van Druten gebouwd en in 1896 geplaatst voor fl. 1300,=.

Jaren later, in 1957 zal de kerkvoogdij aan de orgelcommissie van de Hervormde Kerk vragen om een onderzoek in te stellen naar de staat van het orgel. Dit om na te gaan of reparatie dan wel vervanging van het orgel noodzakelijk is. Deze commissie komt tot de conclusie dat reparatie niet mogelijk is en dat het orgel beter vervangen kan worden.

Men vraagt orgelbouwer Bernard Koch uit Apeldoorn om een offerte uit te brengen. Voor het bedrag van fl. 11.000,= wordt tenslotte besloten het binnenwerk van het orgel geheel te vernieuwen. Het vernieuwde orgel heeft één klavier en een aangehangen pedaal.

Het orgel heeft de volgende dispositie: Prestant 8', Roerfluit 8', Octaaf 4', Fluit 4', Octaaf 2', Mixtuur 2-3 sterk I 1/3', Octaaf koppel, Tremolo, Pedaalkoppel. Het systeem is elektrisch-pneumatisch met voorrelais.

Orgelfront daterend uit 1896

In 2021 is het orgel vervangen door een elektronisch 'Hauptwerk' orgel, geïnstalleerd door Andante te Veenendaal. Dit orgel is zodanig geprogrammeerd dat de klank en toonkleur ervan overeenkomen met het pijporgel in de Stadtpfarrkirche St. Bartolomäus in Friesach (Oostenrijk). Het elektronisch orgel is ingebouwd in de bestaande kast; het historische orgelfront kon daarbij worden gehandhaafd.

3.1.4 Pastorie

Aan de noordoostzijde van de Dodewaardse kerk staat sedert het eind van 19^e eeuw een karakteristieke pastorie, waar vanaf dat moment en vrijwel onafgebroken, de achtereenvolgende predikantsgezinnen hebben gewoond.

De pastorie is gebouwd in 1893, vermoedelijk naar een ontwerp van architect Knoop. De aannemer was naar alle waarschijnlijkheid Joost de Plaa. De bouwstijl is duidelijk gebaseerd op het in die tijd gangbare neoclassicisme en het pand kan worden beschouwd als een representatief en vrijwel gaaf voorbeeld van een N.H. pastorie. Het gebouw valt op door esthetische kwaliteiten, gave verhoudingen en een bijzondere detaillering in vormgeving en materiaalgebruik. De pastorie bevat een aantal bijzondere interieurdetails, zoals genummerde stucplafonds en een haardpartij. Het pand is dan ook beschermd en aangewezen tot Rijksmonument.

Aan de noordzijde, is achter de pastorie een bakstenen garage aanwezig, gedekt door een zadeldak. Laat in de 20^e eeuw is nog een open carport tegen de garage aangebouwd.

De pastorie wordt omringd door een riante tuin, waarbij het deel tussen kerk en pastorie is verhard. Dit terrein wordt onder meer gebruikt voor het parkeren van auto's, maar 's zomers wordt hier een grote tent geplaatst waar dan de Vakantie-Bijbel-Week wordt gehouden.

Exterieur

De gedeeltelijk onderkelderde pastorie heeft een rechthoekig grondplan en telt twee bouwlagen. Het pand is opgetrokken uit, in kruisverband gemetselde, bakstenen en heeft een afgeplat schilddak, gedekt met zwarte betonpannen. De vier hoeken van het afgeplat schilddak hebben een gepleisterd

rookkanaal. De gevels zijn voorzien van een gepleisterde, donkergrijze plint, gepleisterde witte hoekpilasters. Verder wordt de bovenzijde van de gevels afgesloten met een kroonlijst, eveneens wit van kleur. De vensteropeningen worden ontlast door een segmentboog met gepleisterde, witte sluitsteen. De boogvelden in voor- en linker zijgevel zijn gestuct (achtergevel), of bezet met tegeltjes in de kleuren zwart, rood en geel (voor- en linker zijgevel). De boogvelden in de achtergevel zijn wit gepleisterd. De zolderbalklaag wordt door middel van muurankers met de gevels verbonden. De symmetrisch ingedeelde voorgevel heeft een gepleisterde middenrisaliet met blokmotief in een witte kleur. Op de begane grond heeft deze risaliet een half rond afgesloten portiek met daarin de entree.

Boven de risaliet bevindt zich een dakkapel onder een zinken zadeldak met stolpraam. De wangen van de dakkapel bestaan ook uit zink. De voorzijde van de dakkapel wordt afgesloten door een driehoekig, houten en wit geschilderd fronton.

In de gevels zijn op de begane grond, onder de boogvelden rechthoekige vensters aangebracht met T-schuiframes en houten, donkergroen geschilderde persiënnes, ofwel zonblindes. Ook op de verdieping gaat het om vensteropeningen met T-schuiframes.

De rechter zijgevel wordt voor een klein deel aan het zicht onttrokken door een vermoedelijk later toegevoegde aanbouw onder lessenaarsdak.

Interieur

In het interieur bevinden zich onder meer diverse rijk gedecoreerde stucplafonds en een zwartmarmeren haardpartij.

De gedecoreerde stucplafonds vertonen bijzondere en in zekere zin unieke details. Aan het eind van de vorige eeuw werden de ornamenten voor stucplafonds fabrieksmatig gemaakt; prefab *avant la lettre* zogezegd. Door middel van een catalogus met afbeeldingen van de te verkrijgen onderdelen kon men zo een plafond naar wens samenstellen. Deze geprefabriceerde onderdelen waren alle voorzien van catalogusnummers. Bij twee plafonds zijn deze catalogusnummers op de ornamenten nog in meer of mindere mate te zien. De nummers hadden natuurlijk door de stukadoor moeten worden weggewerkt. Dat maakt deze plafonds zeldzaam en wellicht ook wel uniek in Nederland.

Recente ontwikkelingen

De pastorie heeft tot 2015 gediend als predikantswoning. Om meerdere redenen besloot de kerkenraad in 2017 het verenigingsgebouw De Hoeksteen af te stoten en de voormalige pastorie voor deze functie geschikt te maken. Daartoe is het interieur, met behoud van de monumentale waarden aangepast. Het exterieur is daarbij ongewijzigd gebleven. Wel moest voor de vereiste toegankelijkheid voor minder validen een hellingbaan aan de entree worden gekoppeld. Deze kon met instemming van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed worden gerealiseerd.

Voor de huisvesting van het predikantengezin is een woning aan de Acaciastraat aangekocht. Het verenigingsgebouw is inmiddels bekend onder de naam De Oude Pastorie.

3.1.5 Buitenruimte

Kerkhof

Het ommuurde kerkhof ligt aan de noordzijde van de kerk en is al langere tijd buiten gebruik. Het bestaat uit een eenvoudig grasvlak met in de westhoek enkele karaktervolle grafmonumenten. Het gave, nauwelijks onderbroken grasvlak levert een fraaie voorgrond op voor de eeuwenoude kerk.

De weinige nog aanwezige grafmonumenten betreffen o.m. de graven van de familie Ramondt.

Kerkhof met monumentale zerken

Pastorietuin

Doordat de pastorie is omgevormd tot verenigingsgebouw en daardoor in een andere relatie tot de kerk kwam te staan, is de oorspronkelijke tuin rond de pastorie aangepast. De tuin, die eerder het privé domein van het predikantengezin was, kreeg een meer openbaar karakter en behoort inmiddels tot de entreepartij van het 'kerkelijk centrum'; zoals de combinatie kerk / verenigingsgebouw nu wordt genoemd. Om het verenigingsgebouw beter toegankelijk te maken, o.m. ook voor minder validen is de entreepartij uitgebreid met een hellingbaan. De voortuin bestaat voornamelijk uit een grasvlak en biedt ruimte aan buitenactiviteiten als een openluchtdienst, sport en spel, etc. Langs de voorgevel vormt een plantvak met bloeiende heesters de scheiding tussen de toegangspartij van het verenigingsgebouw en het grasvlak. Enkele boomgroepen geven de tuin een parkachtig karakter.

Pastorietuin met aangepaste entreepartij

Entreepartij kerk

De noordelijke toegang tot de kerk ligt aan het Kerkepad, een voet-/fietspad dat een rechtstreekse verbinding met het dorp vormt. Dit Kerkepad sluit, in combinatie met een voor auto's berijdbare dijkop-/afrit aan op de Waalbandijk. Deze op-/afrit geeft vanaf de dijk toegang tot het parkeerterrein tussen de kerk en de pastorie. Een belangrijke inrichtingsmaatregel die met de aanpassing van de

pastorietuin is genomen betrof het verruimen van de entree tot de kerk. Een brede trappartij, 'dwars' opgenomen in de helling van de dijkoprit geeft nu a *niveau* toegang tot de consistorie, en leidt via enkele treden naar de toegang onder de toren. Een verhoogd perk met bodembedekkende beplanting en een jonge Linde completeert deze entreepartij.

Entree naar de kerk vanaf de Oude Pastorie

Dijkzone

Aan de zijde van de Waalbandijk leidde een nieuwe dijkversterkingsmaatregel (verbreding en verlegging / ophoging van de dijkkruin) opnieuw tot herinrichting van de aansluiting van het kerkelijk erf op de dijk. Deze keer is het kerkgebouw volledig ontzien en is de dijkkruin enkele meters in zuidelijke richting (van de kerk af) verlegd. De tussenliggende terreinstrook werd ruimer en is hierop dan ook aangepast.

3.2 Hiense kerk

3.2.1. Toren

Bouwgeschiedenis

De toren en de kerk zijn gebouwd tussen 1300 en 1312. De onderste steenlagen tot een hoogte van ca. 115 cm. bevestigen deze globale datering. De oude toren is in zijn geheel afgebrand op 20 april 1641. Pas 146 jaar later in 1787 werd de toren weer hersteld en voorzien van een nieuwe spits. De toren, die eigendom is van de burgerlijke gemeente, is uit drie geledingen opgebouwd en wijkt nogal af van de andere kerktorens in de gemeente Neder-Betuwe. De bouwstijl vertoont kenmerken van de Stichtse gotiek, een laat Gotische bouwstijl die bijvoorbeeld ook in de kerken van Amerongen, Maarssen en Houten is toegepast .

Toren in de stijl van de Stichtse Gotiek

Exterieur

De toren is opgebouwd uit drie geledingen.

Aan de westzijde van de onderste geleding, boven de ingang is een spitsboogvenster aangebracht met hol geprofileerde dagkanten. In de wanden van de tweede geleding zijn drie smalle spitsboogspaanrissen te zien en in de bovenste geleding vier. De beide middelste daarvan vormen de galmgaten. De enigszins ingesnoerde spits is achthoekig en met leien gedekt.

Op een prent uit de 18^e eeuw is rechts de Hiense kerk zichtbaar, aan de toren ontbreekt dan duidelijk nog de spits. De kerk zelf vertoont in die tijd een laag schip en een zgn. hoogkoor, een bouw die karakteristiek is voor een aantal kerken in de Betuwe. Op de voorgrond zijn De Snor en de

Uiterst rechts op deze 18^e eeuwse prent de Hiense kerktoeren, destijds zonder spits

Dodewaardse kerk aangegeven, waarvan de toren dan nog de oorspronkelijke spits vertoont. Enige tijd was dit monument met klimop begroeid geweest, maar in 1982 is de begroeiing verwijderd.

Vervolgens zijn de muren schoongemaakt en is de toren opnieuw gevoegd. De toren is aangewezen als beschermd Rijksmonument.

Luidklok

De oorspronkelijke luidklok is inmiddels vervangen. Deze werd destijds in het gemeentehuis van de voormalige gemeente Dodewaard bewaard. Het opschrift luidt:

JAN ALBERT DE GRAVE ME FECIT AMSTELODAMI 1725

Jan Albert de Grave' trouwde in 1699 met Catharina ten Wege, de weduwe van de Amsterdamse stadsklokken- en geschutgieter Claude Fremy, een leerling van Hemony. Samen met Catharina en meesterknecht Claes Noorden zette hij de gieterij aan de Lijnbaansgracht voort, waar hij naast klokken ook geschut goot.

3.2.2 Schip

Bouwgeschiedenis

Oorspronkelijk was het schip in Romaanse stijl gebouwd en bestonden de gevels uit onregelmatige grotere en kleinere brokken tufsteen. Hoog in de zijgevel waren vier romaanse vensters opgenomen. In het midden van deze zuidgevel bevond zich de oorspronkelijke toegang. De bouwstijl vertoonde sterke overeenkomsten met de kerk in Echteld, waarmee het oorspronkelijke schip kan worden gedateerd als 11^e eeuws.

Omstreeks 1840 is de toestand van de kerken van Hien en Dodewaard zo slecht dat men het plan opvat de kerk af te breken, en in plaats daarvan een nieuwe kerk te bouwen in het centrum van het dorp. Voor de uitvoering van dit plan, wordt echter geen toestemming verleend. Twee jaar later besluit men de kerk van Hien toch geheel te herbouwen.

Exterieur

Bij de herbouw van de kerk heeft men gebruik gemaakt van de restanten van het oude gebouw. Het onderste gedeelte van het schip en het koor is herbouwd op de oude fundamenteën. Er is een duidelijk verschil te zien tussen de verschillende baksteensoorten die gebruikt zijn. Bij het onderste gedeelte tot een hoogte van 115 cm is een ander formaat steen gebruikt dan voor het hoger gelegen metselwerk. Het schip heeft aan beide zijden vijf steunberen. Door een ingemetselde steen in de muur van de kerk tussen de derde en vierde steunbeer aan de dijkzijde wordt dit bevestigd. Hierop staat vermeld:

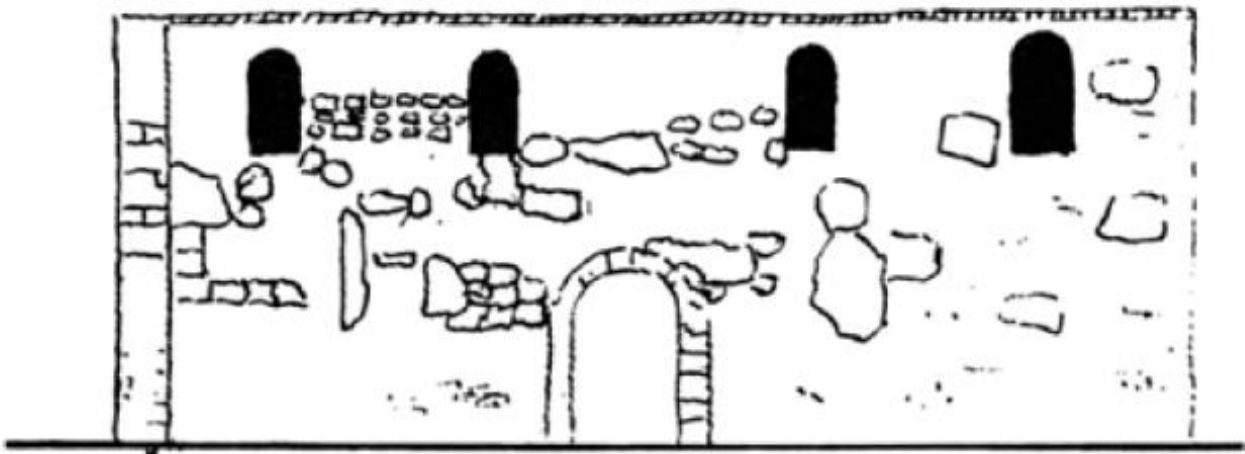
HERBOUWD / A° 1842.

Ook de drie blinde koormuren worden door beren geschoord.

Het schip heeft een gestukadoorde zoldering en het zadeldak is met pannen gedekt.

Het kerkship is niet aangewezen als beschermd monument.

Voor de afbraak maakte Eyck van Zuylichem van de oude kerk een tekening (archief Rijksdienst voor monumentenzorg), waaruit blijkt, dat de muren uit onregelmatig materiaal waren opgebouwd en dat het schip aan iedere zijde door vier kleine rondboog-venstertjes was verlicht.

Voormalige Hervormde kerk in 1842 naar de opname van Eyck van Zuylichem

Consistorie

Tegen de noordzijde van het schip is een platgedekte consistoriekamer gebouwd. Hiervan weten we dat in juni 1928 tekeningen gemaakt zijn om het portaaltje uit te breiden met een toiletruimte. Hierdoor is het portaaltje groter geworden. De consistoriekamer zelf is daarbij ongewijzigd gebleven.

3.2.3. Interieur

Verlichting

Voor de verlichting in de kerk hangen boven het gangpad drie 17de- eeuwse koperen kronen, elk met acht armen. Oorspronkelijk hebben er vier stuks gehangen. Bij een inbraak is er één kroonlamp ontvreemd. Hiervoor is een andere kroonlamp aangekocht met twee rijen armen. Helaas is de afkomst ervan niet bekend. Deze koperen kronen zijn aangepast voor elektrische verlichting.

Kaarsenarm

Aan de preekstoel is een koperen kaarsenarm bevestigd, daterend uit de 17e eeuw.

Meubilair

In 1982 zijn alle banken opnieuw geschilderd. Ter hoogte van het predikantenbord is een aantal banken korter dan de overige banken. Op deze plaats hebben vroeger twee kachels gestaan om 's

winters het kerkgebouw te kunnen verwarmen. Nu wordt deze ruimte door middel van aan het plafond opgehangen straalkachels verwarmd.

Muren

In 1996 zijn aan de buitenzijde van de kerk reparatie werkzaamheden verricht, zoals het opnieuw voegen van de muur en de steunberen en het opnieuw afdekken van de steunberen met leisteen. Ook de stalen ramen zijn toen helemaal schoongemaakt, gerepareerd, opnieuw geschilderd en er is nieuwe beglazing aangebracht. Nadat deze werkzaamheden waren verricht, zijn de muren en het plafond aan de binnenzijde gerepareerd en geschilderd in de huidige kleuren. Tevens zijn er nieuwe bordeauxrode gordijnen komen te hangen.

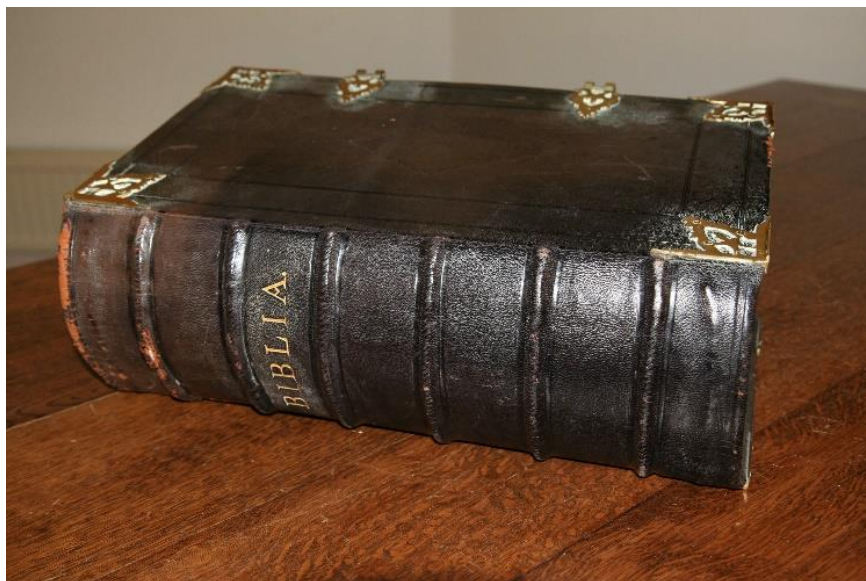
Orgel

Zoals in vele andere gemeenten kende men ook in onze gemeente een voorzanger. De voorzanger was in deze gemeente ook koster. Op verzoek van Ds. J. Koek (de toenmalige predikant) besluit men op 6 juni 1895 tot het plaatsen van een orgel in beide kerken van de gemeente Hien en Dodewaard. Hiervoor is toen opdracht verleend aan orgelbouwer G. van Druten uit Hemmen. Vandaar de naam "Van Druten orgel". Wanneer wij de toren binnengaan, zien wij links de trap die ons bij het orgel brengt. Het orgel is gebouwd in 1895 door bovengenoemde orgelbouwer volgens het mechanische sleeplade systeem.

In 1998 wordt door Orgelbouwers Pels en van Leeuwen uit 's Hertogenbosch op verzoek van de kerkvoogdij een grote onderhoudsbeurt gepleegd. Het orgel heeft één klavier en een volledig voetpedaal. Het heeft de volgende Dispositie: - Prestant 8' bas/disc., - Octaaf 4', -Octaaf 2', -Bourdon 16', -Holfluit 8', -Viola di Gamba=, -Fluit 4', -Quint 2 2/3, Doublette 2', - Trompet 8' bas/disc.

Het orgel werd op 12 december 1895 in gebruik genomen.

Kanselbijbel

3.2.4 Begraafplaats

Rond de kerk ligt een begraafplaats, waar nu ca. 350 begraafplaatsen aanwezig zijn. Er is nog slechts capaciteit voor een beperkt aantal gereserveerde graven. Aan de zuidzijde van het schip zijn in de baksteen gevel twee hardstenen platen ingemetseld, die nog verwijzen naar de graven van enkele gegoede Hiense families. De inscripties luiden respectievelijk:

'Begraafplaats HET RUIT' en 'Begraafplaats VREIJENBURG'.

Kerkhof te Hien

Bronnen

Dit historisch overzicht is samengesteld door Jan Bruyn, hetgeen niet mogelijk was geweest zonder te kunnen terugvallen op tal van brondocumenten. Bovendien kon dankbaar gebruik worden gemaakt van illustratiemateriaal zoals kaarten, tekeningen en foto's afkomstig uit de verschillende bronnen.

Een lijst met geraadpleegde bronnen is hieronder opgenomen.

1. Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, bijeengebragt door A.J. van der Aa, onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden. Derde deel C en D (1841), Vijfde deel H (1844) Dertiende deel aanhangsel (1851) uitgegeven te Gorinchem, bij Jacobus Noorduyt Gorinchem.
2. Tielsch Nieuwsblad 6 april 1921 Artikel Kerk en Toren te Dodewaard
3. De Betuwe, R.F.P. de Beaufort en Herma van den Berg, Staatsuitgeverij, Den Haag 1968
4. Hervormde Kerk van Dodewaard, in eigen beheer opgesteld, datum onbekend.
5. Korte historie van de Hervormde Gemeente Hien en Dodewaard, H.J. de Haan, Dodewaard augustus 2020
6. Bouwkundige inmeting Dodewaardse kerk en visualisatie bouwhistorische analyse, De Haan Bouwadvies B.V., Dodewaard 2021
7. Tabula Batavorum, jaargang 5-10-1987, pag. 69-72: Een praatje bij een plaatje, J.S.M. Tornga, Hien
8. Jaarboek Tabula Batavorum 2018, pag. 94-97: alineas Dodewaard en Hiense kerk
9. Hemmen, historie-landgoed-kasteeltuin, 2004 Stichting Kasteeltuin Hemmen, door Jan van den Brandhof
10. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, inschrijving Toren der NH kerk in register Rijksmonument 19 maart 1970
11. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, inschrijving NH kerk in register Rijksmonument 19 maart 1970
12. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, inschrijving NH pastorie in register Rijksmonument 22 april 1999
13. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, redengevende beschrijving NH kerk, gestempeld 23 maart 2004
14. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, redengevende beschrijving NH pastorie, gestempeld 23 maart 2004
15. Wikipedia
16. Archieven Polderdistrict Betuwe